
Królewska

Dzielnice: Śródmieście

Osiedla: Śródmieście Północne

Atrybuty: Nazwy pochodzące od wyrazów pospolitych Nazwy społeczne Od nazwy pełnionych funkcji

Rok utworzenia nazwy: 1743

Opis

Biegła do pałacu Saskiego, gdzie mieszkali królowie.

Przed wojną taką nazwę nosiła dzisiejsza ul. Margerytki, do 1954.04.12 ul. Aleksandra Brücknera i ul. Michała Kajki, do 1954.05.20 ul. Wolęcińska a do 1960.05.05 ul. Palisadowa.

Ciekawostki

W XVI w. była to droga polna. Od 1621 stała się drogą zawalną do Krakowskiego Przedmieścia, a od 1650 do rynku jurydyki Grzybów. W 1673 pobudowali się tu Bonifratrowie w podarowanym im dworku Tobiasza Morsztyna, którzy przenieśli się jednak później na Bonifraterską, poza tym zaczęli się tu osiedlać biedniejsi mieszczanie. W XVIII w. handlowano tu końmi na placu od Mazowieckiej do Granicznej, więc przez pewien czas ulicę nazywano Końskim Targiem, a jej początkowy odcinek Ossolińską. W 1725 ustalono jej bieg w związku z budową pałacu i ogrodu Sasów. Po jej północnej stronie stanęły: kuźnia, koszary, wozownia, stajnia i ujeżdżalnia, a także Operalnia (rozebrana w 1772). Od ulicy ogród oddzielał mur z 3 bastionami. Naprzeciwko ogrodu pałace postavili marsz. Bieliński (1730 proj. J. Fontany), biskup Dembowski (1739-42 proj. K. Bay). W 1751 wzdłuż ulicy poprowadzono kryty kanał. W poł. XVIII w. pojawiły się tu pierwsze kamienice. 17.04.1794 przez ulicę przetoczyły się oddziały rosyjskie, ostrzeliwane przez mieszkańców z okien, zza muru i bastionów. Od 1809 osiedla się tu ludność żydowska w wyniku dekretu władz Księstwa Warszawskiego, nakazującego Żydom wyniesienie się z centrum. Dzięki czemu okolica otrzymała ironiczną nazwę Huncwockie. Działało tu centrum handlu starzyzną i tandetą. Jednak do 1830 większość Żydów wyniosła się na Muranów, została tylko tzw. Dembowszczyzna, posesja na której mieszkało 1829 ok. 180 osób! W 1817 zlikwidowano koński targ i poczęto zabudowywać ulicę kamienicami i pałacami, a mur zastąpiono kratą. Mieściły się tu modne teatry ogródkowe, cukiernie. W 1844-5 ulicę uregulowano. W 1851-6 rozebrano pałac Dembowskiego, stawiając na jego miejscu 3 kamienicę. Kolejna rozbudowa miała miejsce w 1865-6. Od 1865 kursował tędy omnibus na Pragę,

zastąpiony w 1881 przez tramwaj konny, a od 1909 elektryczny. W 1868 działały tu popularne teatryki ogródkowe: Tivoli, Alkazar, Nowe Tivoli. Na początku XX w. ulicę wybrukowano kostką drewnianą, którą zastąpiono później brukiem kamiennym. Na pocz. XX w. działało tu kilkadziesiąt domów handlowych i komisowych. W okresie międzywojennym mieszkali tu zazwyczaj zamożni ludzie: adwokaci, inżynierowie, lekarze, urzędnicy, nauczyciele, artyści... Podczas Powstania Warszawskiego przebiegała tędy linia frontu, po nieparzystej stronie ulicy budynki obsadził oddział majora Bartkiewicza (Antoni Zawadzki), a nr 16 i ruiny Giełdy przed oddział kpt. Runa. Ulica przyjmowała huraganowy czasem ataki artylerii niemieckiej, więc ulica legła w gruzach, choć nie udało się Niemcom jej zdobyć. Po 1945, w trakcie odbudowy, poszerzono jezdnię i skasowano tramwaje.

Stan obecny:

Nr 2: Dom Funduszu Kwaterunku Wojskowego (drugi adres Krakowskie Przedmieście 11). Powstał na miejscu kuźni saskich w 1934 wg proj. Czesława Przybylskiego.

Nr 7\9: Biurowiec MON zwany Kopniętym Domem. Powstał w 1950 wg proj. Bohdana Pniewskiego. W 1997 potężna wichura zniszczyła cementowe attyki.

~ Pałacyk Towiańskiego. Powstał dla starosty krakowskiego Jerzego Towiańskiego ok. 1700. Rozebrany w 1825.

Nr 11: Hotel Victoria. W latach 1974-6, dzięki umowie z Orbisem, zbudowano tu hotel wg proj. zespołu w składzie: Z. Pawelski, A. Dzierżawski L. Sołonowicz (Polska) i D. Fraser i K. Hultin (Szwecja). Budowę przeprowadziła firma Skanska. W czasie budowy koparka wpadła do wykopu: wylądowała w jakimś podziemnym tunelu. Okazało się, iż był to kanał cieplowniczy biegnący do cerkwi na pl. Saskim. Zbudowano wtedy niezwykle luksusowy hotel, który zresztą zagrał w kilku filmach (‘Miś, ‘Kingsajz), ale jego architektura nie wywołała zachwytu wśród mieszkańców.

Nr 14: BRE Bank.

Tablica poświęcona budynkowi nr 16, gdzie w czasie II wojny istniała Podziemna Fabryka Granatów Filipinek, Szkoła Podchorążych Batalionu AK Unia oraz odbywało się tu tajne nauczanie. W czasie powstania była to niezdobyta reduta powstańcza.

Nr 15: Zachęta boczne wejście. Przed II wojną mieściło się tu lwowskie biuro podróży Orbis.

Nr 19\21: Gimnazjum im. Mikołaja Reja (drugi adres pl. Małachowskiego 1). Początkowo powstał tu budynek szkoły gminy ewangelickiej w 1790-1806. Samą bramę o dwóch filarach i furtami wg proj. Zuga budowano w 1804-30. W 1843-5 budynek przebudowano wg proj. Adolfa Szucha. Powstało z budynków dawnej szkoły parafialnej gminy ewangelicko-augsburskiej z 1866-7 wg proj. Jana Kacpra Heuricha. Na piętrze mieściła się szkoła żeńska, na parterze męska, na drugim zaś seminarium pedagogiczne. Szkołę przebudowano w 1912-3 wg proj. Henryka J. Gaya na potrzeby gimnazjum z polskim językiem wykładowym. Szkoła była jedną z najnowocześniejszych, miała sanitariaty i kanalizację, a także c.o. Szkołę założył Julian Machleid. Po wojnie odtworzono tylko część zabudowań, dostawiono nowe. Stary budynek ma na attyce dobudowanej w latach ‘60 napis Macte animo (Śmiało! Chwała duchowi!) umieszczony tu w 1980, wzięty z wiersza rzymskiego poety Publiusza Papina Stacjusza. Samo gimnazjum utworzono w 1906 jako Gimnazjum Żeńskie im. Anny Wazówny. Po wojnie rozebrano szkołę ewangelicką, mimo, iż nie odniosła poważniejszych strat. Część odbudowano już w 1945, ale dalszą rozbudowę przeszkodziło upaństwowienie szkoły w 1952. W 1999 wymieniono stolarkę okienną na plastikową, choć zachowuje ona gęste szparowanie.

Nr 23: kamienica Gurewicza. Wcześniej w latach 60 XIX na posesji działała wytwórnia powozów Antoniego Hessego i wytwórnia musztardy Augusta Schweitzera (działająca ponad 50 lat). Obecna kamienica zbudowana została w 1913-5 wg proj. Edwarda Ebera. Działała tu wtedy nadal wytwórnia musztardy, a także wytwórnia powozów Władysława Romanowskiego i K. Starczyńskiego, zakład stolarski F. Krauzego, zakład rymarski A. Chojnickiego. Przed II wojną istniał tu oddział

Towarzystwa Ubezpieczeniowego Assicurazioni Generali Trieste, sklep z meblami fabryki K. Załęski i S-ka, który w 30 latach zastąpiła kawiarnia z dansingiem Aquarium, hurtownia papieru Ignacego Wienera i sporo przedstawicielstw różnych przedsiębiorstw. W 1944 zniszczone zostało skrzydło poprzeczne i zachodnie, a w 1962 zdjęto resztki dekoracji. Zachowane jest tylko skrzydło wschodnie, choć po 1945 przebudowano klatkę schodową i dodano nowe balustrady. Od strony wschodniej dodano szyb windy. Z pierwotnej kamienicy ostała się krata przy wejściu i drewniane drzwi między przedsiönkiem a korytarzem.

Nr 27: Gmach Biur Projektowych. Powstał w wg proj. R. Gutta na miejscu

Nr 43: Blok osiedla Grzybów. Powstał w 1963-4 wg proj. Jana Bogusławskiego i Bohdana Gniewiewskiego z konstrukcją T. Niemunisa. Wicemister Warszawy 1964

PRZEDWOJENNA KRÓLEWSKA

~ Nr 1: Kamienica Karola Beyera. Powstała w 1867-8 wg proj. Józefa Orłowskiego na miejscu pałacu Mokronowskich dla fotografa K. Beyera. W latach 30 i 40 XIX w. działała tu wytwórnia ram złożonych Henryka Heintzego. W latach 60 XIX mieściły się tu magazyn ubiorów męskich L. Januszkiewicza i magazyn zegarków Jana Augustynowicza. Na pocz. XX w. działał tu sklep z kapeluszami T. Weigta. W 1929 działała tu wypożyczalnia Czytelni Polskiej, pracownia przyborów podróżnych Stanisława Krauzego, skład lamp Krajewskich, sklep z konfekcją Janiny Rejmanowej. W 1939 otwarto tu sklep firmowy E. Wedel. Kamienica została zniszczona w 1945

~ Nr 3: Kamienica Marcelego Czarneckiego. Powstała w 1862 wg proj. Józefa Orłowskiego na miejscu zburzonych oficyn pałacu Mokronowskich. Działała tu luksusowa restauracja ze składem win Władysława Rudnickiego. Na pocz. XX w. działały tu biuro Kompanii Assenizacyjnej, skład futer A. Pawełka, skład fortepianowy A. Tarnowskiego, sklep z ubiorami męskimi Komorowicza. W 1926 przebudowano kamienicę na siedzibę Duńskiej Spółki Zapałczanej Origo wg proj. Wacława Moszkowskiego: dodano 2 pietra, usunięto dekoracje. Niedługo później budynek stał się własnością Polskiego Monopolu Zapałczanego. Przed II wojną istniał tu Bank Amerykański w Polsce i dalej przemysł zapałczany. Kamienica została zniszczona w 1945.

~ Nr 4: Rosyjski Sztab Okręgowy. Powstał po zburzeniu kuźni saskich w 1896.

~ Nr 5: Kamienica Marcelego Czarneckiego. Powstała w 1862 wg proj. Józefa Orłowskiego na miejscu zburzonych oficyn pałacu Mokronowskich. Na pocz. XX w. działał tu Warszawski Lombard Prywatny, a także drukarnia B. Kopczyńskiego. W latach 20 XX w. podwyższono kamienicę o piętro, jej właścicielem został Bank Gospodarstwa Krajowego. Kamienica została zniszczona w 1945.

~ Nr 6: kamienica Ludwika Malhomma. Powstała w 1851-2 wg proj. Alfonsa Kropiwnickiego z rzeźbami Pawła Madalińskiego, przedstawiającymi 4 pory roku. Ok. 1880 kamienicę podwyższono o piętro i dodano obfity detal sztukatorski warsztatu Adolfa Schimmenpfenniga. Na pocz. XX w. działał tu dom bankowy A. Piędzickiego i wytwórnia guzików Z. Kleinermana, a także skład mebli J. Berezińskiego, magazyn Mebli majstrów Cechowych, przedstawicielstwo cukrowni Józefów (do 1910, kiedy przeniosło się pod nr 10). Przed II wojną istniały tu oddział Banku Handlowego i skład węgla A.L. Sojki. Kamienica została zniszczona w 1945.

~ Nr 7: Na pocz. XX w. działały tu przedstawicielstwa 2 cegielni: Obory i Pruszków. Kamienica została zniszczona w 1945.

~ Nr 8: Kamienica. Powstała w 1857-8. Na pocz. XX w. działał tu dom handlowy B. Kaetzlera, później Skład Zboża B. Wenera i S-ki. Przed II wojną istniały tu biura i przedstawicielstwa różnych firm. Kamienica została zburzona w 1939.

~ Kamienica. Powstała w 1880 wg proj. Władysława Marconiego.

~ Nowy Alkazar. Budynek powstał w 1881 wg proj. Józefa Zielińskiego. Miał dwie kondygnacje z frontem w stylu szwajcarskim, u schodów przy wejściu stały dwa rzeźbione sfinksy a szczyt wieńczyły figury alegoryczne. Sala mieściła 700 osób. W budynku mieściła się również restauracja Alkazar i piwiarnia. Kamienica została zniszczona w 1945.

~ Nr 9: Dom Aleksandra Le Bruna. Powstał w 1851-2 wg proj. Andrzeja Gołońskiego. W budynku mieściła się kawiarnia SiM (Sztuka i Moda), gdzie organizowano wystawy malarzy, grafików i rzeźbiarzy, klientów obsługiwały kelnerki, co wtedy było nowością. Z czasem SiM stała się tak popularna, że obok otwarto lokal Złota Kaczka, nawiązując i nazwą i wystrojem do legendy warszawskiej. Kamienica została zniszczona w 1945.

~Nr 10: Kamienica Lessla. Zbudowana w 1818 wg proj. Fryderyka Lesla. Mieściła się tu słynna cukiernia, która była dostawcą słodczy na dwór carski w Petersburgu. Kolejnymi właścicielami cukierni byli Wawrzyniec Lours i J. Zamboni od 1880. W 1884 cukiernię przeniesiono pod nr 14. Od ogrodu była to piękna rotunda, od ulicy odgradzona krzewy bzu i agawa, której kwitnienie w 1871 wywołało dużą sensację w Warszawie. W 1883-4 kamienicę przebudowano wg proj. Józefa Husa dla Karola Strasburgera, dyrektora Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej. W 1910 kamienicę kupiła cukrownia Józefów, a obok funkcjonowała Cafe de Saxe. Przed II wojną istniały tu biura linii żeglugowych Kompanii Francuskiej Żeglugi Parowej i Societe Generale des Transport Maritimes, przedstawicielstwo Polskiego Towarzystwa Zakładów Skody, sklep z oponami samochodowymi J. Hauvetta, sklep z art. sanitarnymi K. Szulc i S-ka. Od strony ogrodu Saskiego nadal działała Cafe de Saxe Antoniego Jackowskiego. Kamienica legła w gruzach w 1939.

~ Kamienica Fronkowskiego. Powstała w poł. XVIII w. na miejscu hotelu Victoria. W latach 80 została przebudowana dla Augusta Arndta przez Szymona B. Zuga.

~ Cymerów. Dziedziniec otoczony zespołem oficyn, przed 1762 stały tu 2 dworki murowane, później doszedł 3-ci. Aż do ok. 1860 trynitarze prowadzili tu zajazd.

~ Dom Glaiza. Powstał przed 1762 na miejscu placu przed Zachętą. Piętrowy budynek o 11 osiach.

~ Dworek Franciszka Ponceta. Drewniany, powstał przed 1743 dla jubilera Ponceta na miejscu Zachęty. W 1876 dostawiono tu murowany dworek.

Nr 11: ~ Pałac Kronenberga (inne adresy: pl. Małachowskiego 4, Mazowiecka 22). Powstał latach 1867-71 wg proj. Georga Hitziga, był to jeden z najpiękniejszych budynków Warszawy, który kosztował milion rubli w złocie. Dekoracje kamienicy wykonał Leonardo Marconi. W przyziemiu mieściła się restauracja Julianny Frydrych. Od 1876 działał tu teatrzyk Alkazar, a po likwidacji go w 1880 wystawiono obok Nowy Alkazar. Pałac wyróżniał się spośród okolicznych budynków, m.in. typowo berlińską architekturą, dlatego nie był zbyt lubiany przez warszawiaków. 13.11.1918 odbyło się tu spotkanie Piłsudskiego z działaczami politycznymi. W czasie II wojny światowej został zniszczony, ale możliwa była odbudowa. Ruiny jednak rozebrano w latach 60. Przed II wojną istniał tu w podwórzu zakład ogrodniczy Szymborskiej ze szklarniami, sklep z żarówkami firmy Osram, skład narzędzi pożarniczych Strażak. W 1933 szklarnie zostały zamienione w kawiarnię artystyczną Sztuka i Moda Zofii Raczyńskiej-Arciszewskiej. Kilka lat później, w sąsiednim budynku gospodarczym, ta sama plastyczka otworzyła restaurację Pod Złotą Kaczką. Kamienica została zniszczona w 1945, ale zachowały się mury. Po wojnie budynek zaproponowano Centralnemu Biuru Wystaw Artystycznych, w 1956 na ambasadę NRD, w 1958 na ambasadę Francji, która straciła teren przy Pięknej jednak po jakimś czasie strona francuska zmieniła zdanie. Zechcieli wyburzyć pałac i zbudować tu nowy wg proj. G. Gileta i H. Bernarda, jednak sytuacja znów uległa zmianie wojsko nie chciało obcej ambasady w najbliższym sąsiedztwie dowództwa. W 1959 budynek wykreślono z listy zabytków. W 1962 mury kamienicy rozebrano, jednak bez żadnej inwentaryzacji nie zachowano również rzeźb ani detali.

A oto uzupełnienie varsavianistki, Magdaleny Łań:

W 1867 i 68 r. bankier Leopold Kronenberg kupuje dwie posesje przy ówczesnym pl. Ewangelickim za łączną sumę 115 600 rubli. Leopold Kronenberg (zasymilowany Żyd, konwertyta na kalwinizm)), wystawił na nim pałac 3-kondygnacyjny, 17-osiowy, z wnętrzami w stylu renesansu, regencji i II Cesarstwa. Pałac służył z wysokiego standardu wyposażenia (ogrzewany był gorącym powietrzem). Elewacje pałacu miały charakter zdecydowanie eklektyczny. Od strony placu Ewangelickiego znajdowała się okazała trójarkadowa loggia, wsparta na korynckich kolumnach, z kariatydami. Pałac

nakryto wysokim łamanym dachem w stylu renesansu francuskiego

Główne wejście do pałacu było od strony placu Ewangelickiego. Z ogromnego westybulu na prawo i lewo wchodziło się do przestronnych biur. Gabinet Leopolda mieścił się za dwoma ostatnimi oknami elewacji od strony placu Ewangelickiego i specjalnymi schodami łączył się z apartamentami prywatnymi na I piętrze. Z westybulu wiodła na I piętro wspaniała dwubiegowa klatka schodowa w stylu barokowym, druga, mniejsza, przeznaczona tylko do użytku pani Kronenbergowej, znajdowała się przy wjeździe od ulicy Królewskiej, trzeci położona w pobliżu wjazdu głównego, prowadziła na II piętro.

Z okazałej barokowej klatki schodowej wchodziło się do dwóch głównych pomieszczeń tej kondygnacji - do sali balowej i do ogrodu zimowego, ponadto do jadalni i do przedpokoju w apartamentach pana domu. Klatka schodowa miała oświetlenie poprzez przeszklony sufit. Schody wykonane były z białego marmuru Carrara, ściany pokrywała ciemnowiśniowa marmoryzacja (stiuk), będąca dziełem znanego berlińskiego sztukatora o nazwisku Detoma. Dekoracji dopełniały lustra, lampy ze złoczonego brązu, parapety schodów z tego samego materiału, grupy rzeźbiarskie na postumentach oraz malowidła na fasetach.

Sala balowa utrzymana w tonacji szarej i bordo przypominała wnętrza francuskie okresu Pierwszego Cesarstwa. Sala pełna była klasycystycznego umiaru, nie przeładowana ozdobami i zharmonizowana kolorystycznie. Całości dopełniał wspaniały strop z wielką rozetą pośrodku i dwoma półkolistymi polami wypełnionymi malowidłami o treści alegorycznej. Ogród miał szklane sklepienie, okna wychodziły na podwórze. W ogrodzie rozstawione były marmurowe rzeźby. Wymienione pomieszczenia stanowiły część środkową pałacu. Prawą wypełniała biblioteka, lewa jadalnia, salon oraz pokoje pani i córek.

Największym pomieszczeniem prawej strony była biblioteka łącząca się z salą balową, mroczna z ciemnozielonymi obiciami, zaprojektowana w duchu renesansu niemieckiego. Po lewej stronie sali balowej znajdował się salon, którego dekoracja została zaprojektowana w duchu regencji. Obicie miało mieć kolor niebieski.

Pałac wojnę przetrwał w zaskakująco dobrym stanie, był tylko wypalony, ale nie doczekał się odbudowy. Na osobiste polecenie W. Gomułki został rozebrany w 1962 roku.

W 1974 r. w trakcie budowy hotelu odkryto tunel i ponownie go zamknięto. Jego tajemnicę wyjaśnił wówczas czytelnik "Expressu Wieczornego" Marian Szklarski: "Znam ten tunel i około 50 lat temu przechodziłem nim. Służył do doprowadzenia centralnego ogrzewania do soboru (który stał na środku placu Saskiego). Odwiedzałem kuzyna, który był dozorcą w pałacu Kronenberga [do początku lat 60. jego mury stały u zbiegu Królewskiej i pl. Małachowskiego]. To on wprowadził mnie do tunelu po raz pierwszy. Do jego obowiązków należała obsługa kotłowni połączonej rurami z soborem przez ów tunel. Rury były przymocowane do ścian klamrami, które się do dziś zachowały. Gdy sobór rozebrano, tunel przez bardzo krótki czas udostępniono dla zwiedzających. Później piwnice po soborze przejęła firma budowlana Rudzkiego na składy wapna, a tunel zamurowano" - opowiadał.

~ Nr 13: W latach 30 i 40 XIX w. działał tu zakład kotlarski Ludwika Adolpha mł., a w latach 50 XIX w. wytwórnia i skład farby oraz platerów i wyrobów miedzianych Fryderyka Hartmanna. Przed II wojną istniała tu nowoczesna stacja obsługi samochodów Polski Fiat. Kamienica została zniszczona w 1945.

~ Nr 13a: Od 1930 działał tu Instytut Propagandy Sztuki, założony przez artystów i historyków dla propagowania sztuki współczesnej, jako przeciwieństwo skostniałej Zachęty. Mieściła się tu również filia słynnej kawiarni Ziemiańska.

~Nr 14: Gięda. Działała od 1880, przebudowana z maneżu wg proj. Witolda Lanciego. Dekorację rzeźbiarską wykonał Ludwik Kucharzewski: w tympanonie stała personifikacja Warszawy, otoczona przez Handel, Rolnictwo i Górnictwo. Od 1884 działała tu cukiernia J. Zamboniego, przeniesiona tu z nr 10. Gięda funkcjonowała aż do II wojny światowej. Kamienica została zniszczona w 1945.

Maneż. Powstał w 1819 na miejscu Operalni wg proj. J. Kubickiego.

~Nr 16: kamienica Granzowa. Zbudowana w 1880 wg proj. Lanciego po wyburzeniu części

zabudowy składu żelaza spod nr 18. Bogaty wystrój rzeźbiarski wykonał Teodor Rygier, a malowidła Józef Buchbinder. Później mieściła się tu Szkoła Handlowa. W czasie wojny, w latach 1941-4 mieściła się tu wytwórnia granatów Filipinek, Szkoła Podchorążych batalionu AK Unia oraz odbywało się tu tajne nauczanie. W czasie powstania budynek był niezdobytą redutą i został zniszczony w 1944. Dziś o dziejach budynku informuje tablica na Banku BRE. Przed II wojną istniał tu sklep ze szkłem i porcelaną firmy Szkło, sklep firmy Gwoździodrut, sklep elektrotechniczny Jabłońskiego, sklep z cukierkami i czekoladkami Wertheima. Kamienica została zniszczona w 1944 grzebiąc pod gruzami pluton por. Paprzycy, zostały tylko fragmenty, rozebrane do reszty w 1963.

~ Nr 17: Kamienica Jakuba Ragge. Powstała na miejscu współczesnego skrzydła Zachęty ok. 1780 prawdopodobnie wg proj. Szymona B. Zuga. Do 1824 działał tu wielobranżowy sklep Nuchima S. Brunnera. W 1846 właściciel, architekt Józef Górecki nadbudował dom o piętro. Wówczas działała tu wytwórnia cukierków angielskich i wyrobów z cukru Franciszka Anczewskiego. Na pocz. XX w. działał tu skład bielizny H. Zbranieckiej, sklep szczotkarski E. Feista, skład wyrobów ze stali T. Firth i Synowie, sklep z bronią Spółki Myśliwskiej. Przed II wojną istniał tu, oprócz starego sklepu z bronią, także firma Józefa Jagielskiego handlująca stalą i biuro Wytwórni Świdrów. Kamienica została zniszczona w 1945.

~ Nr 18: Kamienica Szymona Prywesa. Powstała w 1884 wg proj. Bronisława Żochowskiego-Brodzica. W 1912 kamienicę przebudowano wg proj. Edwarda Ebera. Na pocz. XX w. działał tu dom handlowy J. M. Prywesa i dom Ch. Krawcowa. Przed II wojną istniało tu Towarzystwo Ubezpieczeń Europa, dom handlowy Przysuski i S-ka, Kasa Przemysłowców Warszawskich, sklep chemiczny Jakuba Goldmana, sklep z art. powroźniczymi Bracia Deutsch z Bielska Białej. Kamienica została zniszczona w 1945.

Skład Żelaza z hut państwowych. Budynek powstał w 1848 wg proj. Adolfa Loewego.

~ Nr 20: Kamienica Mozesza Neufelda. Na rogu z Graniczną powstała w 1882-3 wg proj. Adama Oczkowskiego. Przed II wojną istniał tu sklep z art. żelaznymi Ch. Hirszowicza i O. Lewina, sklep kolonialny L. Hensdorfa, pralnia Matylda. Kamienica została zniszczona w 1945.

~ Nr 21: kamienica Pimmera. Powstała przed 1784 dla kamieniarza Pimmera, o jednym piętrze i pięciu osiach z wystawką drugiego piętra nakrytą trójkątnym przyczółkiem. W 1878-80 kamienica została przebudowana wg proj. Witolda Lanciego dla radcy stanu Tadeusza Chrzanowskiego. Na pocz. XX w. działał tu skład pasów do maszyn J. Wegnera. Kamienica została zniszczona w 1945.

~ Nr 25: Kamienica Antoniego Nagórnego. W mieszkaniu niejakiego Stanisława Patka mieścił się główny ośrodek pomocy więzionym i represjonowanym. W XIX w. działała tu drukarnia stereotypowa Waleriana Krasinskiego, wydająca klasyków polskich i obcych. W 1886 kamienicę przebudowano wg proj. Witolda Lanciego dla dyrektora Wydziału Przemysłu i Handlu Banku Polskiego. Na pocz. XX w. działał tu sklep z obuwiem E. Kałużnego i zakład rymarski I. Rozwadowskiego. Przed II wojną istniały tu różne biura, restauracja Ch. C. Kohna, księgarnia H. Wajnera Pomoc Szkolna i nadal sklep z musztardą. Kamienica została zniszczona w 1945.

~ Dwór Morsztyna. Mieścił się na przeciwko wylotu dzisiejszej ul. Burschego. Należał do Tobiasza Morsztyna, który podarował dworek Bonifratrom ok. 1655. Dla nich Tylman z Gameren zaprojektował klasztor, szpital i kaplicę-mauzoleum Jana Andrzeja Morsztyna. Klasztor powstał do 1673, ale kaplica w formie piramidy powstała do 1683 tylko w fazie przyziemia, z uwagi na ucieczkę Morsztyna z Polski. W 1725 August II Mocny wyburzył zabudowania klasztorne pod założenie parku Saskiego.

~ Pałacyk Jerzego Dominika Lubomirskiego. Drewniany pałacyk powstał po 1691 wg proj. Tylmana z Gameren. Później mieściło się tu Oratorium.

~ Pałac Franciszka Bielińskiego. Powstał ok. 1730 wg proj. Józefa Fontany. Korpus pałacu był piętrowy, a dziedziniec parady otaczały po obu stronach oficyny. W 1742 zespół przebudowano wg proj. Jakuba Fontany, dodając bogate zdobienia rzeźbiarskie. W 1807 ówczesny właściciel pałacu, Łubieński, oddał część pomieszczeń na potrzeby Szkoły Prawa Księstwa Warszawskiego. Uroczyste otwarcie szkoły nastąpiło 01.10.1808. Prawo i administrację studiowało po 12 studentów na wydziale, a większość nie ukończyła szkoły. Zresztą ta musiała się wynieść do pałacu

Kazimierzowskiemu, a wkrótce potem została wcielona do UW. Mieszkała tu m.in. Eugenia Boquel, francuska pisarka i tłumaczka. Wcześni właściciele domu, Napoleon Łubieński był człowiekiem bogatym, ekstrawaganckim, dowcipnym i niezwykle życzliwym. Bardzo popularne były jego niedzielne poranki literackie, które urządzał przez 20 lat w oficynie pałacu. Przychodziło towarzystwo jedynie męskie, a na poczęstunek hrabia podawał chleb, serdelki i wódkę. Działały tu Fabryka Platerów Frageta w 1824-44, przeniesiona potem na Elektoralną. W 1830 pracowało tu 50 robotników, ale w 1841 już 200. Oprócz Frageta, Dom Handlowy Bracia Łubieńscy ze składem głównym wyrobów lnianych żyrardowskiej fabryki Hille & Dietrich, wytwórnia wyrobów druczianych Tomasza Koprzywy, Instytut Ćwiczeń Gimnastycznych dla Młodzieży Theodora Mathesa, szkoła wydziałowa (później IV Gimnazjum od 1860), szkoła kroju Marii Lucas, magazyn strojów damskich T. Wrońskiej, zakład wyrobów galanteryjnych i rymarskich F. Branstettera (od 1851), wytwórnia atramentu Jana Seydlitza i S-ki (od 1850), zakład piwa bawarskiego K. Zimmermanna z browaru G. Limprechta, fabryka kapeluszy Piotra Morela (przeniesiona potem na Krakowskie Przedmieście). W latach 60 doszły tu jeszcze drukarnia Karola Kowalewskiego, wytwórnia ram złożonych i magazyn mebli firmy Zjednoczeni Stolarze, skład win Władysława Epsteina, skład wyrobów galanteryjnych rymarsko-siodlarskich Marianny Szulc, ogródek freblowski dla dzieci (od 1870) i restauracja Marianny Tyłowieckiej (średnia). W XVIII wieku mieszkała tu księżna Barbara Sanguszkowa, która prowadziła znany w stolicy salon dla elity towarzyskiej i intelektualnej. Dom zwano „przybytkiem małej trójcy świętych pań, czyli Sanguszkowej, Granowskiej i kasztelanowej Połanieckiej, które stanowiły wzorzec zachowania.

W 1895 pałac wyburzono wśród głośniejszych protestów. Na jego miejscu powstały kamienice 27, 29 i 29a.

~ Nr 27: kamienica. Powstała w 1895 wg proj. Karola Kozłowskiego. Na pocz. XX w. działał tu sklep z wyrobami czekoladowymi M. H. Gravego, sklep z papierem braci Wargunin, sklep z naftą firmy Kawkaz. Przed II wojną istniało tu biuro żeglugowe Compagnie Generale Transatlantique, fabryczny sklep cukierniczy braci Iłowieckich, skład sukna S. Lipsztata, sklep fotograficzny A. Rasskina, zakład fotograficzny Foto-Mireński, później będący sklepem spożywczym Sztajnowicza, pracownia kapeluszy damskich Wery Osterman. Kamienica została zniszczona w 1945.

~ Nr 29: kamienica. Powstała w 1895 wg proj. Karola Kozłowskiego. Na pocz. XX w. działała tu stolarnia M. Junga, księgarnia i wytwórnia zeszytów Stanisława Fabijańskiego, skład wyrobów chemicznych Schwartz i S-ka, sklep z ołówkami firmy S. Majewski i S-ka, sklep z pilnikami A. Braunschweiga, sklep kolonialny R. Straburzyńskiego, skład musztardy A. Offierskiego. Przed II wojną istniały obok księgarni Fabijańskiego, także wypożyczalnia filmów Forbert Film, filia pralni Korona J. Frąckiewicza, sklep kolonialny Marii Łukasik, później Stanisława Łukasika. Kamienica została zniszczona w 1945.

~ Nr 29a: kamienica. Powstała w 1895 wg proj. Karola Kozłowskiego. Na pocz. XX w. działał tu sklep kolonialny I. Sachsa, skład nafty i olejów M. B. Wartapetowa, sklep tytoniowy W. Muśnickiego i S-ki. Przed II wojną istniały tu głównie biura, ale także drukarnia i sklep z mat. Piśmienniczymi Polonia, sklep z meblami fabryki Dymmek, sklep fotograficzny Jakuba Aksenrusa, sklep z przyborami podróżnymi braci Rozwadowskich, drogeria Srockiego. Kamienica została zniszczona w 1945.

~ Nr 31: Kamienica Leona Drewsa. Powstała na miejscu ostatniej ocalałej oficyny pałacu Bielińskich w 1903. Na pocz. XX w. działało tu Wydawnictwo Artystyczne braci Rzepkowskich, skład skór A. Wilnera, magazyn mód Felicja, skład broni Nizałowskiego (po odzyskaniu niepodległości pod nazwą Sawicki i Czerski), wytwórnia wyrobów tytoniowych A. Weinsteina, zakład ogrodniczy Riviera, skład kefiru Klaudii Sigaliny. Przed II wojną istniał tu sklep z bronią H. Sawickiego i S. Czerskiego, hurtownia papieru Stanisława Lawendela, sklep sportowy Stadion Szklara i Rozengartena, kwiaciarnia Kalina, pracownia kapeluszy damskich Felicji Mirel, 2 sklepy z wyrobami skórzanymi Garbarczyka i Rokickiego, przedsiębiorstwo budowlane Societe Belges des Betons i ciągle skład kefiru. Kamienica została zniszczona w 1945.

~ Nr 33: Kamienica Leona Kuczalskiego. Powstała w 1859 wg proj. Aleksandra Zabierzowskiego na miejscu oficyn pałacu Bielińskiego. Na pocz. XX w. działał tu sklep z wyrobami skórzanymi K.

Radziejowskiego i cukiernia G. Bartha. Przed II wojną istniały tu cukiernia J. Majewskiego i sklep z galanterią Jana Skrzypczaka. Kamienica została zniszczona w 1945.

~ Nr 35: Kamienica Jana G. Blocha. Powstała w 1864-5 wg proj. Witolda Lanciego dla bankiera Blocha. W 1910 dobudowano dwa pietra. Działy tu wtedy przedstawicielstwa fabryki maszyn Fitzner & Gamper i Częstochowskiego Towarzystwa Zakładów Woków Jutowych, skład cukru cukrowni Częstocice i Dobrzelin. Przed II wojną istniały tu przedstawicielstwa firm: cukrownia Włostów, Częstocickie Towarzystwo Fabryki Cukru, Warszawska fabryka Tektur Dachowych Smołowiec, Towarzystwo Przemysłowo-Leśne S.A., biuro spedycyjne Adama Rozena, Towarzystwo Ubezpieczeń Przyszłość, skład fabryczny sukna, kortów i konfekcji Tadeusza Kraffta, sklep z konfekcją męską braci Senator, pracownia instrumentów muzycznych Adam Klimkiewicz S.A., a także kolektura Loterii Państwowej. Kamienica została zniszczona 03.09.1944, grzebiąc pod gruzami pluton por. Roberta i powstańczy szpital.

~ Nr 37: Kamienica Blocha. Powstała w 1861-2 na miejscu Dembowszczyzny prawdopodobnie wg proj. Adolfa Wolińskiego. Z tyłu stały zabudowania warsztatu stolarskiego Kollenberga, działającego w latach 30 40 XIX w. W latach 50 XIX w. działały tu jeszcze cukiernia Jana Dąbrowskiego (po 1863 Bolesława Małeckiego), i skład mebli i wyrobów tapicerskich Ryllego. W 1868 działała tu kawiarnia Icyka Gutsteina i dom spedycyjny Henryka Ollendorfa. Od 1877 działał tu teatrzyk Arkadia, znany później pod nazwą Nowe Tivoli. Po 1910 podwyższono kamienicę o 2 piętra wg proj. Władysława Marconiego. Działy tu wtedy sklep z pościelą L. Halberstadta i skład zabawek Józefa Małanowskiego. Przed II wojną istniał tu nadal sklep z zabawkami, a ponadto sklep z wodami mineralnymi Ziemińskiego, zamieniony później w firmę Elektrolux, zakład fryzjerski Strzyżewskiego. Kamienica spłonęła w 1939.

~ Nr 39: Kamienica Jana Kuszla. Powstała w 1862 na miejscu Dembowszczyzny wg proj. Adolfa Wolińskiego. Z tyłu stały zabudowania warsztatu stolarskiego Kollenberga, działającego w latach 30 40 XIX w. Na pocz. XX w. działała tu wytwórnia blachy P. Moszkowskiego, biuro kolei dojazdowych Towarzystwa Akcyjnego Parowóz, zakład fotograficzny W. Ryffert i S-ka, skład herbaty J. Kleonadla. Przed II wojną istniał tu oddział firmy Franka Reddaway, handlującej pasami transmisyjnymi. Kamienica spłonęła w 1939.

~ Pałac Antoniego Dembowskiego. (Nr 37\39) Powstał w 1737 dla późniejszego biskupa płockiego. Była to piętrowa budowla z ryzalitem, od ulicy dziedziniec odcięty był kordegardą, a na zapleczu był ogród z oficynami. W 1829 mieszkało tu do 180 osób! Pałac rozebrano w 1861. Kamienica została zniszczona w 1945.

~ Nr 41: Kamienica. Powstała w 1874-5 wg proj. Jana Kacpra Heuricha na rogu Królewskiej i Próżnej. Kamienica była ozdobna, kariatydy wykonał Andrzej Pruszyński. Odbiciem lustrzanym był nr 43. Na pocz. XX w. działały tu Warszawskie Towarzystwo Artystyczne, skład maszyn drukarskich Szapiro i Ebin, skład lamp J. Seidenbeutla. Przed II wojną istniało tu kilka biur agencyjnych. Kamienica spłonęła w 1939.

~ Nr 43: Kamienica. Powstała w 1874-5 wg proj. Jana Kacpra Heuricha na rogu Królewskiej i Próżnej. Kamienica była ozdobna, kariatydy wykonał Andrzej Pruszyński. Odbiciem lustrzanym był nr 41. Na pocz. XX w. działał tu sklep tytoniowy K. Tomaszewskiego i S-ki, skład nafty M. Landaua i B. Ogólewicza, skład pościeli Izraela Młynka. Przed II wojną istniał tu sklep spółki Zjednoczeni Papiernicy, nadal działał również skład pościeli Młynka. Kamienica spłonęła w 1939.

~ Nr 41\43: Dwór Jana Jerzego Plerscha. Z tyłu dworu stał zespół oficyn, zastąpiony ok. 1784 oficyną kuchenną, a dalej założony został ogród. W latach 50 XIX w. działały tu zajazd Jana Keltza (1844-68), restauracja z piwiarnią Agnieszki i Karola Józefowiczów (po 1863 Julii Thomas) i skład soli Lewina Kleyffa. W 1870 przebito przez posesję wylot ul. Próżnej, dzieląc teren na parcele. Kamienica spłonęła w 1939.

~ Nr 45: Kamienica. Powstała ok. 1876. Na pocz. XX w. działały tu domy handlowe M. Blumenthala i M. Kaisersteina. Na pocz. XX w. działało tu biuro Floty Ochotniczej Kni, Falk i S-ka, zakład grawerski I. Knedlera, sklep z farbami H. Schroetera. Przed II wojną istniała tu drukarnia S. Krakowskiego, sklep z olejem i smarami H. i L. Prywesów, biuro domu handlowego Dawida Wagmana. Kamienica

została zniszczona w 1945.

~ Nr 47: Kamienica. Powstała w 1820. W 1832 działała tu Fabryka ciągnionego złota i srebra Vorbrodta. W latach 50 XIX w. działał tu handel winami węgierskimi Redlicha i Kempnera (od 1835) i skład szkła łagrowego (od 1863). Na jej miejscu powstała nowa kamienica ok. 1876. Na pocz. XX w. działała tu fabryka cukrów i czekolady braci Kahanow, sklep kolonialny L. Heinsdorfa, sklep z art. oświetleniowo-technicznymi I. Cohna, sklep tytoniowy B. Habergruetza. Przed II wojną istniał tu sklep z art. elektrotechnicznymi Juliana Gutta, sklep z futrami Varsovie A. J. Fiszbajna i J. Eichenbauma, biuro agencyjne Izraela Wojdesławskiego. Kamienica legła w gruzach w 1939.

~ Nr 49: kamienica Michała Jeziorańskiego. Powstała ok. 1870 na miejscu starych zabudowań, w których w 1833 działał skład okowity i szumówki. Na pocz. XX w. działał tu dom handlowy A. Korngolda. Na pocz. XX w. działał tu skład wódek Kassmana, laboratorium chemiczne dr A. M. Weinberga, skład apteczny A. Beili

---